

Izvještaj sa znanstvenog skupa
UDK 321.74(497.1) + 342.32 + 321.011 + 342.4(497.1)

O politizaciji i depolitizaciji

DAVOR RODIN

Fakultet političkih nauka u Zagrebu

Sažetak

Politički život u nas, sada i ovdje, obilježen je ustavnim krizom. U krizi nije pluralističko-parlamentarna republika, već jednopartijska država realnosocijalističkog modela. Osnovno pitanje, koje ujedno predstavlja i sažetu bit krize, jest kojim sredstvima promijeniti postojeći ustav. Da li institucionalnim ili neinstitucionalnim sredstvima? Kako je moguće mirni prijelaz iz ustavnog modela jednopartijske države u liberalno-demokratsku republiku?

Središnje pitanje svakoga liberalno-demokratskog poretka jest ravnoteža liberalnog i demokratskog načela, odnosno pitanje o čemu je moguće demokratski odlučivati ako je izvršena radikalna depolitizacija čitave skale životnih oblika u kojima i o kojima, na temelju građanskog sporazuma, nije dopušteno većinsko odlučivanje.

Neki misle da živimo u procesu radikalne politizacije svih životnih oblika, kao da je politika progutala sve ostale interese građana. *Drugi* pak zastupaju stajalište da se nalazimo u predpolitičkom stanju koje će se preobraziti u autentični politički proces tek nakon slobodnih parlamentarnih višestranačkih izbora u novim slobodnim političkim situacijama.

Ta se stajališta odnose na dvije strane političkog procesa: na onu koja se zbiva u političkim institucijama i na onu koja se zbiva izvan njih.

Predstavnici institucionalnog razumijevanja političkih procesa imaju u vidu suvremeni oblik predstavničke demokracije za koju je karakteristično da građani u različitim interesnim grupacijama u izbornom procesu biraju svoje predstavnike, koji ih zatim na određeni rok zastupaju u parlamentu. Politički se život zbiva u omeđenom prostoru parlamenta i slobodne javnosti. Parlament konstituira državne organe koji su u odnosu na šarolikost parlamentarnih stranaka i njihovih frakcija neutralni, naime depolitizirani. Država ne zastupa ni sve stranke niti većinsku stranku, već postupa prema ustavu i zakonu. Država štiti ustav, a ustav ograničava prava kako stranaka, tako i države i njezine uprave. Osnovno ustavno ograničenje, koje većinskoj parlamentarnoj stranci ili koaliciji stranaka sputava vlast, jest osnovna ustavna odredba o pluralističkome narodnom predstavništvu

u parlamentu. Ukidanje ustava takve liberalno-demokratske države moguće je načelno na dva načina: *odozgo*, državnim udarom, ili *odozdo*, političkom revolucijom. Te dvije opasnosti, udar odozgo i udar odozdo, prijete svakoj parlamentarnoj liberalno-demokratski konstituiranoj državi.

Nasuprot opisanom konstitucionalističkom razumijevanju političkih procesa Carl Schmitt i njemu bliski autori smatraju da je autentični politički život onaj koji prethodi svakoj političkoj instituciji, pa i državi.

Za tu orijentaciju važi teza: »Pojmu države prethodi pojam političkoga« (C. Schmitt, *Der Begriff des Politischen* (1932) Duncker, Humblot Berlin 1963, 20).

Za jedne se politika odvija, dapače jedino je moguća u političkim institucijama, a one se mogu mijenjati samo institucionalnim sredstvima. Za druge su političke institucije samo izraz političkog života izvan institucija, pa se stoga one ne mijenjaju institucionalno već politički, a to u posljednjoj konzekvenciji znači posredstvom *izvanrednog stanja*: »Suveren je onaj koji odlučuje o izvanrednom stanju« (C. Schmitt).

Kako stoji s ovim odnosom institucionalnih i neinstitucionalnih političkih snaga i procesa u nas sada i ovdje?

Naš politički život obilježen je ustavnim krizom. U krizi nije pluralistička parlamentarna republika već jednopartijska država takozvanog realnosocijalističkog modela. Taj ustavni model treba promijeniti. Kako promijeniti postojeći ustav: institucionalnim ili neinstitucionalnim sredstvima? U pitanju je sažeta bit krize! Budući da je riječ o načelnoj promjeni ustava jednopartijske u višepartijsku državu, to znači da krizu nije moguće prevladati amandmanski već načelno. U tom smislu i amandmani moraju biti načelno drugačiji od vladajućeg ustava. Amandmanima se pokušavaju amalgamirati dva različita elementa: višestranački i jednostranački. Da li je to uopće moguće? Da li je moguće, makar u hodu, amalgamirati ustav jednopartijske boljševičke države s ustavom liberalno-demokratske republike, s višestranačkim parlamentom, podjelom vlasti i pravnom državom?

Nemoguće se želi opravdati prijetećim građanskim ratom ili odustajanjem od promjena. Pod takvim prijetnjama nemoguće postaje političkom realnošću i tako se kriza produžava, intenzivira i postaje permanentnom. Mogući državni udar i izvanredno stanje mogli bi eskalirati u dva pravca: ili bi se državnim udarom uspostavila liberalno-demokratska republika, ili bi se njime pokušao spasiti postojeći ustav! To isto važi za moguću revoluciju ili narodnu pobunu: i ona bi mogla nasilno srušiti postojeći ustav i uspostaviti liberalno-demokratsku republiku, ali ista bi ta narodna volja mogla uspostaviti totalitarizam neposredne demokracije. Kad je, naime, riječ o volji pobunjenog naroda, onda je ona najjača kad je jedinstvena, a kad je jedinstvena, onda nije ni pluralistička niti liberalna.

Kako je, dakle, moguć mirni prijelaz iz ustava jednopartijske države u ustav liberalno-demokratske republike?

Taj je mirni prijelaz eventualno moguć delikatnim procesom *depolitizacije* dijelova postojećega ustavnog poretka i njegove strukture. Depolitizacija i dezi-

deologizacija različitih životnih cjelina jesu, međutim, procesi svojstveni liberalnoj demokraciji. Prijelaz se želi postići depolitizacijom svih političkih sila i centara političke moći koji djeluju u okvirima postojećega ustavnog poretka, uz istovremenu politizaciju jednog drugog načela koje se tek želi institucionalno uspostaviti ustavom pluralističke liberalne demokratske republike. Institucionalizaciji liberalno-demokratskog načela vođenja države kao parlamentarne republike mora prethoditi politizacija liberalno-demokratskog načela. Liberalno-demokratska volja mora, prije nego što se uspostavi kao novi politički poredak, biti nazočna kao politički pokret. Protuslovlje toga političkog pokreta jest u tome što se politički narod (građani) jedinstvenom voljom odlučuje za pluralizaciju te iste volje. Da bi liberalna demokracija kao politički pokret mogla djelovati u pravcu uspostave ustava demokratske parlamentarne republike ona se mora ideološki odrediti. *Genus proximus* liberalno-demokratskoga političkog pokreta jesu *depolitizacija* i *dezideologizacija* državnih i drugih javnih institucija i cjelokupnog života. Pripadnici pokreta liberalne demokracije nastupaju već u svojim predizbornim programima, kao i u svom zalaganju za novi ustav sa serijom zahtjeva za depolitizacijom i dezideologizacijom. Na prvom je mjestu, dakako, zahtjev za depolitizacijom privrede, odvajanjem države od ekonomije; depolitizacija vjere je samorazumljiva, depolitizacija narodne pripadnosti naglašava se u smislu političke ravnopravnosti građana u državi neovisno o narodnosti; slijede depolitizacija i dezideologizacija znanosti, školstva, armije, policije, morala te, naposljetku, depolitizacija države kao pravne garancije svih tih i drugih depolitizacija. Država je naprosto država građana bez ikakve ideološke ili političke atribucije, dakle *res publica* kao čisti sistem zakona i pravnih garancija slobode građana. Depolitizacija institucija kao geslo liberalno-demokratskog pokreta ostaje i geslom svakoga budućeg liberalno-demokratskog ustava. Taj tip vladavine traži stalni, a ne samo izborni i glasački angažman građana kako bi se neprekidno sprečavalo većinsko, tj. demokratsko odlučivanje o bilo kojem načelu koje građani nisu prethodno preputili izboru, utvrdivši da većinska odluka ne ugrožava njihova izvorna ljudska i ustavna građanska prava. Ne ulazeći u velike analize i historijsku argumentaciju, Hermann Lübke ovako karakterizira liberalno-demokratski ustav: »U liberalno izgrađenome političkom sistemu političke ustanove jedna drugu ustavno ograničavaju. Moć je podijeljena između ustavnih organa i pluralistički organiziranih društvenih snaga (partija). Povijest liberalne demokracije mogla bi se pisati kao povijest političkog samoograničavanja političke demokracije. Primjerice, kao povijest građanskih prava koja iz političkog sistema isključuju baš ona područja života koja nismo spremni staviti na raspolaganje većinskog odlučivanja i koja je baš stoga nemoguće demokratizirati« (*Fortschrittsreaktionen*, Styria 1987, Beč, Köln, Graz, 103).

Kako se vidi, središnje pitanje svakoga liberalno-demokratskog pokreta i poretka jest ravnoteža liberalnog i demokratskog načela ili ravnoteža između individualnih ljudskih prava i političkih većinskih prava građana. Na drugi način formulirano, pitanje glasi: o čemu je liberalno-demokratskom poretku moguće demokratski odlučivati, ako je izvršena radikalna depolitizacija cijele skale životnih oblika u kojima i o kojima, na temelju građanskog sporazuma, nije dopušteno većinsko odlučivanje?

Sve historijski dane nacionalne, konfesionalne, klasne većine ugrožavaju prava pojedinaca druge nacionalnosti, druge vjere, druge klase, a da i ne govorimo o pojedincu u njegovoj prirodnoj neponovljivosti. Ali odustati od većine kao takve znači izložiti zajednicu ne samo borbi sviju protiv svih već i anarhiji (Feyerabend). Na temelju čega, dakle, sačuvati neponovljiva ljudska prava pojedinca i istovremeno ne sprečavati oblikovanje zajedničke volje, naime, političke većine? Ili pozitivno formulirano: kako oblikovati demokratske većine bez grube povrede liberalnog načela, naime prirodnopravne neotuđive slobode pojedinca?

Za odgovor na to tradicionalno pitanje ne moramo više posezati za komunističkom ili bilo kojom drugom utopijom. Marx je na to pitanje odgovorio spekulativno-dijalektičkom apsolutizacijom pojedinca koji u sebi nije individualna neponovljiva egzistencija, već jedinstvo svih ljudi: »... Uvjet razvitka svakog pojedinca jest uvjet slobodnog razvitka svih«. To je utopijska apsolutizacija liberalnog načela koja pretpostavlja da pojedinac nije individuum već bit ljudskog roda. Ni druge utopije danas više nisu potrebne.

Ono što je danas na djelu kao posredujuća realnost između liberalnog i demokratskog načela konstituiranja političke zajednice jest znanstveno-tehnički život. Da bi suvremeni čovjek opstao nije mu dovoljno njegovo iskustvo, dapače historijska svijest, jer to je iskustvo danas nužno ekspertno, a ne cjelovito. Čovjek pojedinac ne može opstati na temelju vlastitoga parcijalnog iskustva, a istovremeno ima i neposredno iskustvo da nametanjem svoje individualne volje drugima također ne može opstati. Preostaje mu, dakle, da o vlastitoj dobrobiti odlučuje na temelju mišljenja eksperata kakav je i sâm. Političke većine moguće je danas oblikovati samo na temelju zauzimanja većinskog stajališta o ekspertizama. Eksperti nude mogućnosti, laici o njima odlučuju većinskim načelom. Ono što eksperti posreduju u svojim ekspertizama nisu nikakve historijske tradicije; naprotiv, njihov je zadatak da plauzibiliziraju inovacije. Nešto novo što može poboljšati ili ugroziti naš život nije neposredno evidentno većini građana. Novinu treba plauzibilizirati, učiniti razumljivom da bi se o njoj moglo odlučivati. Zadatak je stranaka i građanskih inicijativa najrazličitijih vrsta i opredjeljenja da plauzibiliziraju inovacije i da sugeriraju opredjeljenja. Većine su moguće na temelju prethodnog razumijevanja onoga o čemu treba odlučiti. Odluke o nečemu novom velikim su dijelom raste-rećene svakoga povijesnog i drugoga individualnog iskustva, ali da bi se uopće plasirale za demokratsko odlučivanje, eksperti se moraju osloniti na iskustvo građana kao na komunikacijski jedino prohodni kanal da im se sugerira nešto novo i drugačije.

Iskustva i tradicije tako postaju razumljivi govor kao preduvjet mogućnosti prihvaćanja novog, a ne i stvari o kojima bismo se trebali odlučivati. Riječju, postoje dva ekspertna prijedloga izgradnje autoputova u Hrvatskoj. Prvi prijedlog zalaže se za cestu Zagreb-Split, drugi za cestu Trst-Titograd. Da bi se građani privolili na odluku o jednoj od varijanti, političari se trude da varijante plauzibiliziraju. Plauzibilizacija se oslanja na narodnu svijest kao svoj medij. U tom mediju te su dvije podjednako atraktivne varijante doživjele historicističku etiketizaciju: cesta Zagreb-Split jest put kralja Tomislava, a cesta Trst-Titograd je iredentistička cesta. Pri takvim odlučivanjima ne odlučuje se o hrvatstvu, već hrvatstvo služi da bismo se lakše odlučili o nečemu što eksperti predlažu, a laici

ne mogu prosuđivati drugačije već posredstvom razumljivoga narodnog govora i svog povijesnog iskustva. Ulazimo u takozvano inovativno, informacijsko društvo. I u njemu će biti politike, pa i liberalne demokracije, ali će one biti posredovane znanošću i tehnikom kao dominantnim činiocima modernog života. Znanost i tehnika neće uništiti ni naše historijske tradicije niti naš politički život. Naprotiv, naše će historijske tradicije biti medij u kojem ćemo jedino moći prihvatiti moderne tekovine znanosti i tehnike, a liberalna će nam demokracija osigurati mogućnost da biramo one ekspertize koje možemo razumjeti.

Time ipak sve neće ostati po starome. Stare parlamentarne stranke-liberali, socijalisti, republikanci, demokršćani, rojalisti, komunisti i slično — mogu biti lako zamijenjene novim strankama poput ekologista, viktimologa, mirotvoraca i sličnih grupacija koje dobivaju na snazi u onoj mjeri u kojoj uspijevaju plauzibilizirati inovacije i unijeti u njih specifični politički naboj koji tendira većinskoj odluci o nekome važnom životnom pitanju. Problemi o kojima treba odlučivati stalno će tražiti nove oblike plauzibilizacije i na tom će tlu izrasti političke opcije koje će postupno napustiti tradicionalne političke probleme i tradicionalnu strukturu parlamenta — lijevo-desno-centar — jer ta je ruža političkih vjetrova služila orijentaciji u doba borbe građanstva s plemstvom i svećenstvom. Većinsko odlučivanje i individualna volja nezastarive su opreke koje otvaraju specifično polje političkog života. Taj je život nezastariv, tj. on je sposoban za inovacije i njima treba otvoriti širom vrata kako bismo se zaštitili od balkanizacije naših sudbina.

Davor Rodin

POLITICIZING AND DEPOLITICIZING

Summary

The political developments that are taking place in our society are being interpreted in different ways. In addition, our political life here and now is marked by a constitutional crisis. The crisis has taken hold not of the pluralistic parliamentary republic but of the single-party state belonging to the real-socialist model. The basic problem that sums up the essence of the crisis is by which means the existing constitutions is to be changed: whether by institutional or noninstitutional means? How to achieve a peaceful transition from the constitutional model of a single-party state into a liberal-democratic republic? The central problem of the functioning of every liberal-democratic system is the balance between the liberal and the democratic principle, i.e. the question about what democratic decisions can be made if the whole range of forms of social living that on the basis of civil agreement are not subject to majority decision, has been radically depoliticized.